

કચ્છના નાગર દ્વિવેદીકૃત પુસ્તકમાળા ગ્રંથ ૨.

(ન્હાનાં પુસ્તકો.)

સ્વધર્મ-સંગીત

અથવા

કર્તવ્યમાનની કવિતા.

(સ્વદેશસેવાનાં સૂત્રકાવ્ય.)

“ શું આચરકત ન હૃદયમાં પ્રીતિ પ્રમતા-સ્થાપશે ?
એતન્ય આર્યવર્ષનું શું નહિ હવે જનગૃત થશે ? ”

લેખક:-

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

અમદાવાદ.

૮૯-૧૬

કિંમત રૂ. ૬-૪-૦.

પ્રેમને શોધનારાઓ તથા પ્રેમને શોધી ચૂકેલા અમ સર્વને માટે
એક અપૂર્વ લાભ !

પ્રેમના વેદાન્તનું સર્વોત્તમ કાવ્ય !!

રસિકતા કેળવવાનું સુપ્રસિદ્ધ સાધન !!!

અદ્વૈત-વીણા

અથવા

સુધાકરની પાપકથા.

(પ્રથમ ભાગ)

ગુજરાતનું સર્વોત્તમ સાહિત્ય

અને

રસિકતાનું અપૂર્વ દર્શન.

જાહેના વાંચન અને મનનથી ગમે તહેવું જડ હૃદય
પણ ખીલે છે. અને રસિક થાય છે. પાપમય પ્રેમની ડગાઈમાંથી
મુક્ત રહેવાનું એક નિર્દોષ અને સતેજ સાધન છે. જાહેને
માટે વિદ્વાન્ વર્ગ તરફથી ઉચ્ચ અભિપ્રાય મળેલા છે. જે
તહમે ન વાંચ્યું હોયતો આજેજ ખરીદો. આ પુસ્તક વાંચ્યા
પછી પ્રેમના વેદાન્તનું જ્ઞાન થવા માટે અન્ય પુસ્તકો
વાંચવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

કિંમત ૦-૧૨-૦ પાંચેજ જુદું. મળવાનું ઠેકાણું:-

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

નં. ૨૬૦૧, શ્રીરામજીની શેરી:

ખાડીઆ-અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૨-૧૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ર-૮૧૫૫ સંગીત

વિષય ૮૦૧૪

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદીકૃત પુસ્તકમાળા અંથ ર.

સ્વધર્મ-સંગીત

અથવા

કર્તવ્યભાનની કવિતા.

લેખક અને પ્રકાશક:-

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

નારદીપુર-(ઉ. ગુજરાત.)

લાક્ષ્મી અમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ.

પ્રત ૫૦૦.

સંવત ૧૯૭૬.

સને ૧૯૨૦.

કિંમત ૦-૪-૦, ચાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ડૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૬-૧૪ ૮૮૧૬

(અંતરવાસીત્વના સર્વ લક્ષ લેખકને સ્વાધીન છે.)

“ વર્તમાન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં ” ગ્રીમનજ્ઞાલ મધ્યરજાલે છાપી.
પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

ભા.મિ.કા.

જે કાવ્યોના વાંચન અને મનનથી જનસમાજને કર્તવ્યકાર્યનું જ્ઞાન થાય, એવાં કાવ્યપુસ્તકોની ગુજરાતને અત્યંત આવશ્યકતા છે. આ લેખકે આ દિશામાં કંઈક નમ્ર પ્રયત્ન કર્યો છે. એ પ્રયત્નને ગુજરાતને ઉપયોગી નીવડશે તો હું કૃતાર્થ થઈશ.

સંવત ૧૯૭૬.

વિજયાદશમી.

લી. સેવક,

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

નારદીપુર, (ઉ. ગુજરાત).

હાલમાં અમદાવાદ.

આ લેખક તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકો.

૧. અદ્વૈત-વીણા (પ્રથમ ભાગ) પૃષ્ઠ ૧૪૦.

અથવા
સુધાકરની પાપકથા. કિંમત ૦-૧૨-૦, પોપ્ટેજ જુદું.

પ્રેમના વેદાન્તનું સર્વોત્તમ કાવ્ય. જે ન વાંચ્યું હોય તો આજે જ ખરીદો.

૨. સ્વધર્મ-સંગીત (દેશભક્તિનાં કાવ્યો.)

અથવા
કર્તવ્યભાનની કવિતા. પૃષ્ઠ ૪૮, કિંમત ૦-૪-૦, પોપ્ટેજ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

નં. ૨૬૦૧, શ્રીરામજીની શેરી:

આડીઆ-અમદાવાદ.

સમર્પણ.

પૂજ્ય શેઠશ્રી,

મોહનલાલ અમૃતલાલ મહેતા,

અમદાવાદ.

એજન્ટ,

વી કલોલ ફાઉન મીડિસ કંપની લીમીટેડ.

કલોલ-(ઉ. ગુજરાત).

આપશ્રી એક બાહોશ અને પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી હોવા ઉપરાંત દેશહિત સુધારણાના પ્રશ્નોમાં અત્યંત ઉત્સાહ ધરાવો છો, એ સદ્ગુણોથી આકર્ષાઈને મહારૂં આ એક ન્હાનકડું દ્વિતીય પુસ્તક આપશ્રીને નમ્રતાપૂર્વક સપ્રેમ સમર્પણ કરું છું તો તે સ્વીકારી આ લેખકને કૃતાર્થ કરશે એવી આશા છે.

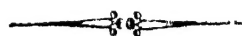
અમદાવાદ.
તા. ૨૨-૧૦-૨૦.
ચંચલ ૧૬૭૬.
વિજયાદશમી.

લી એવક,
ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદીના
સવિનય પ્રણામ.

સ્વધર્મસંગીત

અથવા

કર્તવ્યભાનની કવિતા.

આકાંક્ષા-આર્થાસન.

(૧)

ભારત ! તૂજ ભવિષ્ય સુધરશે, નીતિના બળમાં
અધિક ઐક્યતા રાષ્ટ્ર હૃદયની વૃદ્ધિ પામશે તનમાં—
કુદરત કંઈક કૃપા પણ કરશે મધુરતા જે મનમાં
ફોલેલું તરવાને માટે ધૈર્ય ધાર-ધર કરમાં—
વૃદ્ધિ પામતું વીર્ય જીવનનું સુમન સ્નેહનું દેશે
જીવન-યોગ જીરવાશે જ્યારે પુનિત આર્યતા બહેશે—
અધિક ભાવમાં અધિક ઐક્યતા રસિક ધર્મ ખીલવશે
ખુદ્ધિવાદનું ભવિષ્ય ઉજળું સંપત્તિ-સુખ સૌ દેશે—
ભારત ! તૂજ ભવિષ્ય સુધરશે નીતિના બળમાં
જ્ઞાન-ભાનમાં ભક્તિ ઠરતાં મર્મ વિકાસે તનમાં—
તૂજ સ્વરૂપને માટે જ્યારે તહારો પ્રેમ વધે છે
ત્યારે તહારાં જિજ્ઞાસેલાં બળ સહુ રૂપ ધરે છે—

ભારત : તૂજ ભવિષ્ય સુધરશે નીતિના બળમાં
અધિક ઐક્યતા રાષ્ટ્ર હૃદયની વૃદ્ધિ પામશે તનમાં—

(૨)

બગતાં ભારતનાં સંતાન, સમજશે-સાચવશે નિજ માન,
સમજશે-સાચવશે એ માન, આર્યનું ઉત્તમ જે અભિમાન—
બગતાં૦

શુદ્ધ ભાવના કાર્ય ભાનની ઉત્પત્તિ થાશે જ્યારે (૨)
નીચ સ્વાર્થનો ધ્વંસ થવાથી ઐક્ય પામશે ત્યારે (૨)
બગતાં ભારતનાં સંતાન, સમજશે-સાચવશે નિજ માન
સમજશે-સાચવશે એ માન, આર્યનું ઉત્તમ જે અભિમાન
મોહબળ-ભ્રમણામાં પડતાં મૂડ્યા જેઓ ભાન (૨)
ધર્મ-મર્મ પર મોહ ધરીને શોભવશે નિજ સ્થાન (૨)
બગતાં ભારતનાં સંતાન, સમજશે-સાચવશે નિજ માન
સમજશે-સાચવશે એ માન, આર્યનું ઉત્તમ જે અભિમાન
બગતાં૦

ગઝલ.

(૩)

(શું થાય છે ?)

અમ્હારા દેશમાં આજે, સ્ફુરે છે સત્યની સત્તા,
અમ્હારાં બંધનો એ કાપશે, સ્ફુરતી રૂઢી સત્તા. ૧

ધણું ઉંઘ્યા પાછી જાગી જીવે જે કાર્ય જીવનનું,
અમોલું સત્ય એ પામી ધરે છે કાર્ય પર સત્તા. ૨

(શું કરીશું ?)

જગવશું ઉંઘતી આંખો,
દીપવશું આર્યનો મહિમા;
ધરીશું ધર્મપર પ્રીતિ,
અમહારા હક્ક લોગવવા. ૩

(શું થય ગયું ?)

અમહારી જીંદગી એ ઉંઘમાં બેહાલ થઈ ગઈ છે,
અમહારા ધર્મની વીણા વળી બેસુર થઈ રહી છે. ૪

લૂંટાયો લાલ જીવનનો,
લૂંટાયા હક્ક જીવનના;
અમહારા કાર્યની સ્ફુર્તિ,
બહુ નિસ્તેજ થઈ ગઈ છે. ૫

અમહારી ઉંઘ પણ જાણે ન જાદુ કોઈએ કીધું,
અહો ! ના હોય એવી રીતથી લાંબાતી રહી ગઈ છે. ૬
અમહારી આર્યબુદ્ધિમાં સીંચાયા બ્રહ્મ વિચારો,
અને એ મૂર્ખતામાં માત્ર ગુલામી રહી ગઈ છે. ૭

આર્ય કોણ ?

(૪)

છે આર્ય તે જે પાપમાં પગલાં કદી ભરતો નથી,
 છે આર્ય તે જે નિયમ નીતિનો કદી ત્યજતો નથી;
 છે આર્ય તે જે ધર્મને ધારી રૂંહે-જાગી રૂંહે,
 છે આર્ય તે જે હુકમ પોતાના નિરંતર સાચવે. ૧

છે આર્ય તે જે ખોટી રૂઢીમાં કદી રમતો નથી,
 છે આર્ય તે જે શ્રેયનો રસ્તો કદી ભૂલતો નથી;
 છે આર્ય તે જે દેશ માટે દેહ પણ હોમી શકે,
 છે આર્ય તે જે દેશ સાથે ઐક્ય સાચું સાચવે. ૨

ગુરૂને !

ગજલ.

(૫)

અમ્હારાં પાપ નિવારો, અમ્હારી જીંદગી તારો,
 અમ્હારી દુષ્ટ ગુન્દિમાં તહમારી ચેતના સ્થાપો. ૧

અમ્હે પાપી તહમારા આશ્રયે આવી રહ્યા હોલા,
 અમ્હારાં બંધનો કાપો, અમ્હારાં ઇષ્ટ સહુ આપો. ૨

તહમારી જ્ઞાન-વીણામાં અમ્હારી ચેતના જાગે,
 અમોલી દહાણુ એ હૃદયે અમ્હારાં સંકટો કાપો. ૩

અમ્હારા આર્યજીવનના સિદ્ધાંતો સર્વ સમજાવો,
 પડયા જંજાળમાં-એ આપદામાંથી બચાવી દ્યો. ૪

અમીભર આપની દ્રષ્ટિ અમ્હોને મુક્ત કરી દેશે,
કૃપાળુ થઈ દયા દીનસેવકો પર આપ વરસાવો. ૫

પ્રાર્થના.

(૬)

જડ જીવનમાં ફરી સ્ફુરાવો
ચેતનનો અમકાર
જ્ઞાનની સુધા અપરંપાર-જડ૦
પ્રેમ-ઐક્યનું ભાન જગાવો (૨)
સત્ય-માર્ગના પાઠ શીખાવો (૨)
જગતને દો સાચો આરામ
પિતાજી ! દો સાચો આરામ-જડ૦
બુદ્ધિવાદમાં વધે સુનીતિ (૨)
ટળે ત્રાસને ઘટે અનીતિ (૨)
કરો આટલું કામ
! પિતાજી ! કરો આટલું કામ-જડ૦
જડ જીવનમાં વધે ઐક્યતા (૨)
પતિ-પત્નીની સમાન સત્તા (૨)
સર્વમાં સ્ફુરે કાર્યનું ભાન
પિતાજી ! અમ્હને દો એ જ્ઞાન-જડ૦
મનથી નિરોગી-શરીરે નિરોગી (૨)

ચિત્ત નિરોગી-મનોબળ યોગી (૨)

સર્વમાં ઉત્તમ સ્વાસ્થ્ય અપાર

પિતાજી ! એવી તો દો દહાણુ-૪૩૦

(૭)

નીતિ મહિં પ્રીતિ નથી, જે દેહને ને દેશને
કર્તવ્યનું પથુ જ્ઞાન નહિ, જે દેહને ને દેશને
રસધર્મ ઐક્ય સ્વભાવસિદ્ધિ, સાધ્ય કરવા ના મથે
ઉદ્ધાર એજ સમાજનો કે જીવનનો ના થઈ શકે. ૧

મુક્તિની યુક્તિ છે અમૂક સમાજની આવી રીતે
“કે નીતિ ધર્મ પવિત્ર જહેનાં તે બધી રીતે જીતે”
રસબુદ્ધિ-શુદ્ધિ પરત્વે જહેજે સ્નેહ કંઈ રાખ્યો નથી
તે મૂર્ખ માત્ર સમાજ-જીવન, ત્રાસયુક્ત રૂહે રહી. ૨

અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના, રસધર્મને જોઈ શકે
અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના, કર્તવ્ય કર્મ કરી શકે
અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના, રસસ્વાર્થને સાધી શકે
અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના, ઉન્નતિ કદી પામી શકે. ૩

અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના સુખસ્થાનમાં આવી શકે
અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના ઇચ્છા મહિં ફાવી શકે
અજ્ઞાની કોઈ સમાજ પામે માન ના સંસારમાં
અજ્ઞાની કોઈ સમાજ ના જીતી શકે વ્યવહારમાં. ૪

અજ્ઞાન એ છે શ્રાપ એનો ત્રાસ કંઈ જોઈ નથી
 અજ્ઞાન એ છે પાપ એનું દુઃખ કંઈ થોડું નથી
 અજ્ઞાન, ઐક્ય-વિમુક્તિના વેદાન્તથી વિમુખ છે
 અજ્ઞાન એજ અશાન્તિ, એનો જીવન મહોટું દુઃખ છે. ૫

અજ્ઞાન એજ અધોગતિ, એ સત્ય મહોટું સત્ય છે
 અજ્ઞાનથી ઉત્તમ જીવનનો લય અરેરે ! થાય છે
 અજ્ઞાનથી જે આર્ય તહેનો ધર્મ નીચો થઈ જતો
 ને મૂર્ખ કોઈ સમાજ એના યોગથી રહતો થતો. ૬

જે દેશનું જીવન થતું પરિમિત એના સ્વાર્થથી
 જે સ્વાર્થ કંઈ અજ્ઞાન મહોટું સ્વત્વ-સ્નેહ અભાવથી
 કર્તવ્યની ગણના વિના ગતિ-ધર્મ નીચો થઈ જતો
 એ માર્ગપર ડૂબ્યો અરેરે ! દેશ દુઃખી માનવો. ૭

ઉત્કાન્તિને નિયમ બધો અજ્ઞાનથી બદલાય છે
 ને સ્વાર્થ એવા માનવોનો માત્ર નીચો થાય છે
 ને પ્રેયનો કંઈ પુનિત રસ્તો દ્રષ્ટિથી દૂરજ થતો
 ને જે પદાર્થ ન પ્રાપ્ત કરવો યોગ્ય, એને પામતો. ૮

સંસારનો જે સ્વાર્થ માનવજીવિને મળતો રહે
 તે સ્વાર્થ માટે સર્વ દેશ સમાજ કંઈ મથતા રહે
 ક્ષાવી શકે છે સુઝ કોઈ સમાજ એવા યત્નમાં
 છે શ્રેષ્ઠ બળ ધારી સમાજ ઉત્તમ અનુભવ પામવા. ૯

છે શક્તિ ઈશ્વરદત્ત નિરંતર શ્રેષ્ઠને ઉંચે જવા
 સંસારમાં તો સર્વ કોઈ સમાજને સુખી થવા

સદુપયોગ શક્તિનો કરેને માર્ગમાં વધતો રહે
પામી શકે તે દુષ્ટ ને બીજા બધા રડતા રહે ૧૦

કર્તવ્યના આદેશથી કર્તવ્ય કંઈ સમજાય છે
કર્તવ્યના મંતવ્યથી કંઈ માન મેડાદું થાય છે
છે પ્રિય જાહેને જીંદગી તે ધર્મને પ્રિયત્તમ ગણે
ને ધર્મને અંગે રહેલાં કર્મ સૌ પૂરાં કરે ૧૧

શોધી શકે ના. સ્વાર્થ જે સંસારમાં સાધનવડે
નિર્માલ્ય તહેની જીંદગી તહેને બધી ભારે પડે
ને તે રડે-રોતો હૃદયથી જીંદગી પૂરી કરે
એવા મનુષ્યનો જન્મ વ્યથે જતો બધો કંઈ આખરે. ૧૨

સાચું સ્વરૂપ સધાય છે અજ્ઞાન જ્યાં ઉડી જતું
ને એ પથે રસધર્મનું જીવન બધું ઉમું થતું
ને સ્વત્વ સાધનનો સુધારો સિદ્ધિ સાચી અર્પતો
ને યોગ એ અનુભવવડે સાચું સ્વરૂપ બતાવતો. ૧૩

અજ્ઞાનથી ઉત્તમ મનુષ્ય સ્વરૂપ નીચું થાય છે
ને દુષ્ટ તહેનાં આવરણોમાં અહિં તહિં ભટકાય છે
પામી શકે ના સ્થાન એના ધર્મનું કે કર્મનું
એનું મહત્વ મનાય ના મનથી કદી મૂળ મર્મનું. ૧૪

જીવન નથી પરિમિત એવો ખ્યાલ એને થાય છે
જે સુર કોઈ પુરૂષ સાચા ધર્મને કંઈ ચ્હાય છે
અજ્ઞાનથી જે ઐક્ય રાખી દુષ્ટતામાં પરવરે
એની અધિક અધોગતિ એને નિરંતર ત્રાસ દે. ૧૫

મોડે જે મૂર્ખ મનુષ્ય ખોટા સ્વાર્થમાં-અજ્ઞાનમાં
આવી શકે ના એ કદી રસજગૃતિના ભાનમાં
એતો અનુપમ શાન્ત સ્થિતિથી ઘણો દૂર જાય છે
ને આખરે અધિકારથી કંઈ રચુત થઈ પસ્તાય છે ૧૬

નિઃસર્ગને નમતાં મનુષ્ય, મનુષ્યરૂપ રૂઢે બની
નિઃસર્ગનો જે ન્યાય તહેનું જ્ઞાન છે સાચું અમી
નિઃસર્ગની નીતિ પરત્વે સ્નેહ જે કરતું રૂઢે
પામે મધુર રસિક સાચી શાન્તિ એને આશ્રયે ૧૭

નિઃસર્ગ નીતિથી રૂઢે જે દૂર તે પાપી પૂરે
જ્ઞાની ન થાય, વધી શકે ના, હાલ એનો છે ભૂંડો
અંતર હૃદયના ઐક્યનું એ સ્વપ્ન ના પામી શકે
ના જીવંતીનો સ્વાદ મીઠો એ કદી જાણી શકે ૧૮

કરતાં કૃત્તિ, કુદરત પ્રતિકુળ, સુખ સાધ્ય થતું નથી
ને જીવંતીનું શ્રેય સાચું પ્રાપ્ત એ પદપર નથી
આશા અને અંતર વિકલ્પન ના ફલીભૂત થાય છે
ને મૂર્ખ એ માનવ નિરંતર સર્વથા લૂંટાય છે. ૧૯

નિઃસર્ગનો છે ન્યાય, સાચો ન્યાય, મહોટો સર્વથા
છે શ્રેષ્ઠ એનો માર્ગ, એનું સત્ત્વ ઉત્તમ સર્વદા
એની કળા છે કાવ્ય શ્રી પરમાત્મનું પ્રીતિ ભર્યું
એનો પ્રવાહ વિશાલ, એનું તેજ છે નીતિ ભર્યું. ૨૦

નિઃસર્ગનો જે ન્યાય તે છે શ્રેય આ સંસારનું
છે ઐક્ય એનું યોગ્યતા અવતારના વ્યવહારનું

- જીવન પરત્વે ધર્મ એનો જીંદગી તારી શકે
જે દેહ-દેશ સમાજ તહેને વંદશે તે પામશે. ૨૧
- છે નીતિ એ અદ્ભૂત પ્રીતિ-યોગ્યતા પરમાત્મની
કલ્યાણકર એ માર્ગ છે કંઈ સ્વાર્થ સાચો સર્વથી
ને સ્વપ્ન સમ જીવન થતું સાચું સુધાના યોગથી
ને પ્રાપ્ત થાય પ્રભૂત્વ જીવન માત્ર એના લોગથી. ૨૨
- નીતિજ્ઞ નરને દેશમાટે પ્રેમ સાચો હોય છે
તો ન્યાયને અંગે રૂહી તે દેશને કંઈ ચ્હાય છે
ને દેશ માટે દેહને હોમી કંઈ ઉંચે જતો
તે સુજ્ઞ એક પુરૂષ સાચો સ્વાર્થ એથી સાધતો. ૨૩
- કલ્યાણકર પ્રીતિ વિના કલ્યાણ કેનું થાય છે ?
ને નીતિની આરાધના એ શ્રેયનો ઉપાય છે !
જે દેશ માટે દેહ દેવા કંઈ દયાળુ થઈ રૂંહે
તે પુનિત એક પુરૂષ સાચો સ્વાર્થ સૌનો સાચવે. ૨૪
- આદેશ અંતરનો અનુભવથી હજી ઉંચો ઘણો
પરિમિત છે ન વિશાલ એનું વિશ્વ એવું દેખતો
હું હૃદયમળથી હૃદય રસ્તે કર્મ કરવા જાઉં છું
ને દેશસેવાનો અનુપમ માર્ગ એમાં ચ્હાઉં છું. ૨૫
- દીન-દેશની સ્થિતિ બનાવે દીન મહારા હૃદયને
ને એ હૃદયમાંથી હૃદયનો હર્ષ હાય ! બધો હરે
ને હુઃખમય એ દ્રવ્ય મહારાં નયન આંસુથી ભરે
કે હું હજી અસ્તિત્વમાં પણ દેશ આ શાને રહે ? ૨૬

ના સ્વાર્થ પૂર્ણ સધાય કંઈ પરમાર્થ-પ્રીતિનાં વિના
 કલ્યાણકર જે સ્વાર્થ જહેમાં જીંદગી દીપે સદા
 ને જે પથે જે યોગ્યતાનો સ્વાદ સત્ય જણાય છે
 માનવ-મનુષ્ય બને મહાન્ પરમાર્થ-પ્રીતિઆશ્રયે ૨૭
 “આ મહાઈ છે” એ ભાવનાનો ભોગ હાનિકર સદા
 જે ભાવનામાં દેશપ્રીતિ હોય ના સાચી કદા
 જે દેશ માટે દુઃખ વેઠે સુખ તે પામી શકે
 રે ! અન્યને દેવું કંઈ તે પ્રાપ્ત કરવા આખરે ૨૮
 હોમું હૃદય જે દેશ માટે દેશને પામી શકું
 હોમું જીવન જે દેશ માટે દેશને જાણી શકું
 હોમું શરીર-સુખદ્વિ-શક્તિ માત્ર એના આશ્રયે
 પામું પ્રભૂત્વ પદાર્થનું-પરમર્થનું એ પદ પરે. ૨૯
 મુજ સ્વાર્થની ચિંતા વૃથા મહારે હવે કરવી નથી
 મુજ દેહની પરવા હવે મહારે હવે કરવી નથી
 હોમીશ હું હરિ-હર થઈ મહારી કૃત્તિ-મહારી વૃત્તિ
 પામીશ મહાઈ પૂન્ય એવા યોગથી ને ભોગથી. ૩૦
 મુજ સ્વાર્થની સિદ્ધિ મહને એ માર્ગમાં દેખાય છે
 મહાઈ હૃદય, મહારા હૃદયનો સ્વાર્થ જોવા જાય છે
 કર્તવ્યનું મંતવ્ય મહારા માર્ગમાં પોષાય છે
 ને દુષ્ટ બુદ્ધિનો નિરંતર લય સદંતર થાય છે. ૩૧
 જ્યાં સુધી મનની મૂર્ખતાનું વલણ દૂર થતું નથી
 ત્યાં સુધી શુદ્ધ સ્વરૂપ માનવનું પવિત્ર થતું નથી

ને ત્યાં સુધી તે નહિ કદી કર્તવ્ય કંઈ સમજી શકે
એળે જીવન કદી જાય તોયે તે નહિ દીલથી રહે ! ૩૨

જે મૂર્ખતાના મોહથી મન-બુદ્ધિથી જુદો રહે
જાણી શકાય ન જાંઘળી જે વલણથી તહેમાં વહે
આદેશ અંતરનો અનુભવથી ન જે ઉંચો ગણે
શે સ્વાર્થ એવા હૃદયનો સંસારમાં પૂરો થશે ? ૩૩

હાથે કરી હેરાન આ સંસાર સઘળો થાય છે
કારણ મનુષ્યની મૂર્ખતા એ ત્રાસનો વ્યવહાર છે
આંખોવડે દુનિયા ન જીવે આંધળો થઈ એકલો
એનો ફજેતો સર્વથા સંસારમાં દુઃખમય થતો. ૩૪

આશાવડે ઉન્નતિ રચે છે વિશ્વ સઘળું વેદથી
સાચું સ્વરૂપ છૂપાય છે અંતર હૃદયના ખેદથી
બળ બુદ્ધિનો ઉત્તમ પ્રકાશ મનુષ્યને મોટો કરે
તહેને ત્યજીય તો હાલ એના થાય શા અવનિપરે ? ૩૫

જ્યાં સુધી જીવનની પરિસ્થિતિ પ્રભૂતામય નથી
ત્યાં સુધી સાચી યોગ્યતાનો ઉદય તો કંઈ થાય નહિ.
દીલ દર્દથી હેરાન થઈ દુનિયા બધી ખારી ગણે
તહેવો મનુષ્ય ન કામ કંઈ સંસારમાં સાધી શકે ૩૬

આર્યપ્રતિજ્ઞા.

(૮)

“મહને સ્મરણમાં છે કે:—

હું ધર્મથી ચાલીશ.

કર્તવ્ય કર્મથી ચલિત થઇશ નહિ.

સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરીશ.

જે સત્ય તહેને અનુસરીશ.

હૃદયને પવિત્ર અને પ્રેમાળ રાખીશ,

બુદ્ધિને સતેજ અને નમ્ર કરીશ.

વિચારથી ઉદાત્ત રહીશ.

આચારથી પવિત્ર રહીશ.

મહારા સ્વાર્થની સાથે જનસમાજનું કલ્યાણ વિચારીશ.

કોઈનું હૃદય દુભવીશ નહિ.

કોઈને ઠગીશ નહિ.

મહારા ભાઈઓના કલ્યાણની ખાતર મહારાં મન, તન,

અને ધન અર્પણ કરીશ.

મુક્તિ અને જીવનનું વાસ્તવિક રહસ્ય સમજીશ.

અપકારનો ખદલો ઉપકારથી વાળીશ.

વૈરનો ખદલો ક્ષમાથી વાળીશ.

બુલમનો ખદલો હયાથી વાળીશ.

સહનશીલતાને મારું આલુપણ બનાવીશ.

કોઈને ભય, ત્રાસ કે કલેશનું કારણ થઇશ નહિ.

એવા પવિત્ર કરારો મેહું ઇશ્વર સાથે કરેલા છે અને
એ કરારો પ્રમાણે વર્તવા હું હમેશાં સાવચેત રહું છું.”

(૯)

જીવનમાં પ્રકટાવો આવેશ

સમજવા સેવાનો આદેશ—જીવનમાં

કટિબદ્ધ થઈ કર્મ કરે જે ધરી જીવનનો મર્મ
કર્મ-ધર્મથી ઇચ્છિત પામે “કાર્ય, આર્યનું સ્વર્ગ”

ધર્મ એ જીવનનો ઉદ્દેશ—સમજવા

ઉદ્ધાર કરવો અન્યનો એના સમી સેવા નથી

ઉદ્ધાર કરતાં અન્યનો ઉદ્ધાર પોતાનો થતો

કંઈ અન્યને દેવું બધું એ પ્રાપ્ત કરવા આપદે

મંજીતું ન દીધું એટલું પણ સોગણું એથી મળે.

સમજવાં સત્ય નિરંતર એજ—સમજવા

આર્ય નામને તે સાચવશે

આર્ય-કાર્યને સમજી લેશે

ધરી અંતરમાં ધ્યાન સુધાનું દેશે મન-ધન-પ્રાણ

દીપવશે દુનિયામાં જ્યોતિ નિજ જીવનનું નામ

ધરો બસ એજ ભાવપર વેશ—સમજવા

ગત જીવનનું ગૌરવ ધારો

પ્રાપ્ત જીવનમાં પ્રેમ વધારો

ભવિષ્યનો ભય દૂર કરવાને કરો આત્મકલ્યાણ

આજ પ્રેરણા વેદ અને વેદાન્ત તણી હયો ધ્યાન
હવે તો ઉદ્ધારો નિજ દેશ—સમજવા૦
જીવનમાં પ્રકટાવો આવેશ
સમજવા સેવાનો આદેશ—જીવનમાં૦

પ્રભુ પ્રતિ—

(૧૦)

પ્રભૂ ! ભારતને હવે મુક્ત કરો
પ્રભૂ ! ભારતનાં દુઃખ ત્રાસ હરો—પ્રભૂ૦ ૧
પ્રભૂ ! ભારતમાં હવે ભાન વધો
પ્રભૂ ! ભારતનાં દુઃખ ત્રાસ ઘટો—પ્રભૂ૦ ૨
પ્રકટો પ્રભૂતા-વધો ઐક્ય બધાં
ફૂર બંધન આર્ય તણાં તૂટવા
પ્રભૂ ! ભારતપર અમીદ્રષ્ટિ કરો—પ્રભૂ૦ ૩
ખીલવો-દીપવો પ્રભૂ ! પૂન્ય-જીવન
કરો નાથ ! નિરોગી હવે મન-તન
હવે જ્યોતિ અનેરી પ્રભૂ ! ઝગવો—પ્રભૂ૦ ૪

ગઝલ.

(૧૧)

નથી દહીં અમ્હારો દેશ, કંઈ દહેં રીખાવાને
નથી નામદ અમ્હારો દેશ, કંઈ ખેડાલ રેવાને ૧

- નથી કંઈ આંધળી આંખો અમ્હારા દેશની કે એ
ખરું ખોટું ન જાણી તે શકે કંઈ કાર્ય કરવાને ૨
- નથી કંઈ આંખ મીચાઈ અમ્હારી ભારતીઓની
અન્યથા સ્વપ્ન ભ્રમણામાં પડ્યા રે' મૂર્ખ ઠરવાને ૩
- નથી કંઈ જ્ઞાનનું ગૌરવ અમ્હારા દેશનું કુખ્યું
ધરે ના ધર્મપર પ્રીતિ વિજયનો માર્ગ વરવાને ૪
- નથી જડતા ભરાઈ કે સહે અન્યાય બીજના
મુંગે મ્હોંએ-મથે ના શું કંઈ ફરીયાદ કરવાને ? ૫

પ્રેરણા.

(૧૨)

- કવિ હોય તો તું કર કવિતા શ્રી પ્રભૂના નામની
એના પવિત્ર પ્રકાશની-એના પવિત્ર વિલાસની
સિદ્ધાંત સાચા ધર્મના-નિઃસર્ગના સમન્તવ તું
જેથી પ્રભૂનાં બાળકો-તૂજ બંધુઓ વિકસે બહુ ૧
- તૂજ જ્ઞાનનું ગૌરવ અમીમય દેશને ઉદ્ધારશે
ને સર્વથા તૂજ હૃદયના રસરાજ્યની સેવા થશે
રેડાય ત્હારું હૃદય જહોમાં-આત્મજયોતિ યોગ્યતા
એવાં અનુપમ કાવ્ય - ત્હારાં પ્રકટશે એ દેશમાં ૨
- તું હોય લેખક તો લખી દે તે કૃત્તિ પરમાત્મની
સિદ્ધાંતનું શોધન કરી શોભાવ ત્હારી જીંદગી
ઉત્તમ અનુભવ ઐક્યતાનો-યોગ્યતાનો પામ તું
ને રેડ ત્હારું હૃદય ત્હારા દેશને માટે બધું ૩

તું હોય સાધુ તો સધનતા સાધી લે તૂજ સ્વાર્થની
 સમજાવ આ સંસારને પરમાર્થ પ્રીતિ આત્મની
 નીતિ-વિવેક વિચારનું સાચું વલણ સમજાવતો
 તું દેશ-ઉદ્ધારક થજે તૂજ બંધુઓને તારતો ૪

તું હોય કારીગર કરી લે કામ ત્હાણે આદર્યું
 સંસારને અનુકુળ થાય પદાર્થ એવા શોધ તું
 વિજ્ઞાનની વિધાવડે તું દેશને ઉદ્ધારજે
 તૂજ સ્વાર્થ સાથે સ્વાર્થ ત્હારા દેશનો વિચારજે ૫

ત્હાણે શરીર સશક્ત હોય અમી ભરેલું આખરે
 તો દેશ માટે દેહ ત્હારો અર્પજે ઉભો થજે
 જ્યાં જરૂર ત્હારી હોય ત્યાં તું એકદમ હોંસે જજે
 ને દેશનું કલ્યાણ કરવા સ્વાર્થ ત્હારો હોમજે. ૬

મનથી મનુષ્ય સમાજનું કલ્યાણ જે ન કરી શકે
 તે માત્ર તનના હોમથી સ્હાયક સમાજને થાય છે
 છે દેશ સેવાના વિધિ લાખો અને લાખો રીતે
 રે! માત્ર એની ભાવના પ્રકટી શકે તો સર્વ છે ૭

તું રાજ્યદ્વારી હોય તો કંઈ રાજ્ય નીતિ આશ્રયે
 કલ્યાણ તારા દેશનું તું હોંસથી કરતો જજે
 પરમાર્થ પ્રીતિ આશ્રયે તું સ્વાર્થ ત્હારો સાધજે
 ને દેશ સિદ્ધિનું અનુપમ સૂત્ર તું સમજી જજે ૮

વિજ્ઞાનની વિદ્યા વડે વિજ્ઞાનને શોભાવજે
 ને તત્ત્વજ્ઞાન ગહન તે પ્રતિ તત્ત્વ ત્હાણે સાધજે

કંઈ સ્વત્વ બગથી શીખજે સંસારની સિદ્ધિ બધી
જે ના કરે તે છે બધું ઓછું જગતમાં સર્વથી ૯

નિશ્ચય !

(૧૩)

મુજ જીંદગી મ્હારે અચેતન ભાવથી ભરવી નથી
મ્હારું હૃદય મ્હારે અનિષ્ટ ઇશકમાં ધરવું નથી
મ્હારે અયોગ્ય વિચાર કે કર્તવ્ય કંઈ કરવાં નથી
જે જીવન મૃત્યુસમ ગણાતું તે પથે જીવવું નથી ૧

મ્હારા વિચાર, મધુર, શાન્ત, પવિત્રને વિવેકી હો !
મ્હારું હૃદય વળી દેશપ્રીતિમાં નિરંતર મગ્ન હો !
મ્હારાથી કંઈ કલ્યાણ થાયો દેશ-દેહ સમાજનું !
ઈચ્છું પ્રભૂ પ્રતિ પ્રાર્થનાને ભાવના બસ આજ હું. ૨

મુજ પુનિત રક્તમહિં વહો સાચી પ્રભૂતા આર્યની !
મુજ રસિક પાત્ર હૃદયમહિં હો જાગૃતિ મુજ કાર્યની !
મુજ દેહ દેશસમાજ માટે વજ્ર સમ પણ થઈ રહો !
માયિક નીચા સ્વાર્થને કંઈ મોહ દૂર જતા રહો ! ૩

મ્હારું હૃદય મ્હારું રહો, મ્હારું જીવન મ્હારું રહો !
તોયે હૃદયને જીવનનાં કર્તવ્ય દેશતણાં થજો !
મુજ શ્વાસોચ્છવાસમહિં વહો સાચી પ્રભૂતા દેશની !
આ દેશ મ્હારો દેહ હોને દેહ મ્હારો દેશ હો ! ૪

બળ જાગૃતિ રસધર્મમાં-રસકર્મમાં-રસમર્મમાં !
 પામે પદાર્થ નીતિ વળી કર્તવ્ય સહુ વ્યવહારનાં !
 અવતાર વિવશ જીંદગીને જીવવાનું ભાન હો !
 હું આર્ય હો કર્તવ્યથી, કર્તવ્ય મહાર્જી માન હો ! ૫

હારિદ્રય મહારા દેશનું-દુઃખ-ત્રાસ મહારા દેશનાં
 અજ્ઞાનતાનાં આવરણો નિવૃત્ત થજો આ દેશનાં !
 પામે પ્રભૂત્વ પદાર્થ મહારી ધ્રેષ્ટ બુદ્ધિ આર્યની
 વિશાલ હો મહાર્જી હૃદય અહવા સરલતા કર્યની. ૬

નિજધર્મની સેવાવડે આ આર્યદેશ વિકાસશે
 ને જ્ઞાનબુદ્ધિનો અમર ઉદય હવે ઉઠ્યો થશે
 અમીમય જીવનથી જીવનનો વ્યવહાર તેજ પ્રકાશશે,
 ને આર્યપ્રજ્ઞાનું વલણ સંસારમાં ઉંડું જશે. ૭

રે ! સખલ સાચાંનયન ઉંઘ્યાં આજ સુધીતો બહુ
 ને ગાઢ એ નિદ્રામહિ જીવન લૂંટાર્ક ગયું ઘણું
 ઓજસ ગયું, ગૌરવ ગયું, હાપણ ગયું, દૈવત્ ગયું
 રે ! કંઈ હવેતો જાગવું, જાગી બધું સુધારવું. ૮

રે ! સત્ય-નીતિનો સખલ રસ્તો અમહે ભૂલી ગયાં
 રે ! સત્ય-પ્રીતિનો બધો સંકલ્પ કંઈ ભૂલતાં થયાં
 ને ઐક્યતાનું વલણ વિમલ જાણે કંઈ કરતાં ગયાં
 એવો પ્રમાદ વિચિત્ર સેવ્યો જીંદગી લૂંટાવવા ૯

અમૃતની ઈચ્છા હતી તોયે ન તેતો પી શક્યાં
 ને જેરને અમૃત ગણી ગાંડાં થઈને પી ગયાં

જીરવી શકાય ન જેર એવું, આર્ય તેથી શું થયું ?
 દુઃખ જોડેરવાને દીલ જોડેનું તે જીવેશા કામનું ? ૧૦

(૬૮)

જ્યાં સુધી દ્રષ્ટિ ન નયનમાં દુનિયા નહિ દેખાય વા
 ને તે જીવનનાં સૂત્ર-ધર્મો કાયદા સમજાય ના
 બેહાલ ચિત્તે જીંદગીની જીંદગી વૃદ્ધી જાય છે ૧
 એવો અભાગી મૂર્ખ અંધો સર્વથા લૂંટાય છે.
 સ્વર-શબ્દનું સાધન સમજવા શક્ત તે રે'તો નથી
 કર્તવ્યનું રસ-કાવ્ય જાવા-સુણવા વે'તો નથી
 નિઃસર્ગની નીતિ પરત્વે રમેહ તે કરતો નથી
 જીવન પરત્વે જીંદગીનો ધર્મ તે ધરતો નથી. ૨
 ઉન્મત્ત અને અસ્થિર તે અંતે અભાગી થાય છે
 પશુવત્ જીવન તે મૂર્ખનું મતિ મંદતામાં જાય છે
 પસ્તાય છે પૂરો પ્રભૂ-આદેશનો ડંકો થતાં
 ધિક્ક ધિક્ક જીવન એ સદા રે ! મોહ તે પર શા લક્ષા ? ૩
 જાણી શકાય ન જીંદગી તો જીંદગી જ્ઞાને ટકે ?
 પામી શકાય ન આર્યબુદ્ધિતો હૃદય જ્ઞાને ટકે ?
 જાણી શકાય ન યોગ્યતા તો ઐક્યતા જ્ઞાને મળે ?
 માની શકાય ન ધર્મતો રસધર્મ સિદ્ધિ શેં ફળે ? ૪
 પરિમિત વિચારો-પરિમિત યોગ્યતામાં જ્યાં સુધી
 રમતો હોતો મતિમંદ થઈ રડતો હોતો હું ત્યાં સુધી

પરિમિત-બુદ્ધિ-શુષ્ક; સાચા સ્વર્ગથી જુદી હતી
તહેનો પ્રકાશ થયો કંઈને પ્રાપ્ત થઈ ઉંચી ગતિ. ૫

સત્સંગતિનું સબલ-બલ-સતેજ કેવું હોય છે !
પરિણામ તહેનું પૂન્ય કેવું શ્રેષ્ઠ કેવું હોય છે !
અંગત અનુભવ એ વલણનો પ્રાપ્ત કંઈક થઈ ગયો !
મહાર્ગ મનુષ્યત્વ વિકાસનું એ કાયદો કેવો અહો ! ૬

ઉંઘ્યો હતો હું બહુ અરે ! ઉંઘ્યો હતો જાંઠો થઈ
એભાન થઈ-એહાલ થઈ-અસ્વસ્થ થઈ-મતિમંદ રહી
કર્તવ્યની વિશાલ દિશા જ્યાંલથી જુદી હતી
કર્તવ્યનો નેપથ્ય ખેંચાયો-કૃત્તિ ઉત્તમ થઈ. ૭

સાચું સ્વરૂપ સમાજનું ને શ્રેય મહારા ધર્મનું
ને જીંદગીના ઐક્યનું ને જીંદગીના કર્મનું
તે સર્વ કંઈ અવગત થતાં ઉત્તમ મનુષ્ય થઈ રહ્યો
ઉંઘ્યો હતો હું આર્ય-સાચો આર્ય કંઈ જાગી ગયો. ૮

(૧૫)

કર્તવ્ય કંઈક કરીશ, તહારા દેશને ઉદ્ધારવા
કર્તવ્ય કંઈક કરીશ, તહારા દેશમાં સુખી થવા
કર્તવ્ય કંઈક કરીશ, તહારો ધર્મ-મર્મ વિચારવા
વિવેક કંઈક ધરીશ, તહારા દેશનો બંધુ થવા ૯

હોતો થઈને આંખ ફાડી, દેશની સ્થિતિ હવે
તું પ્રેમબુદ્ધિ વિવેકથી જોવા કંઈ થેલો થજો
સંસારની સિદ્ધિપરતે દેહ તારા દેશને
જો દઈશ તો તું સર્વ રીતે, સત્ય કંઈ સુખી થશે. ૨

જે મૂર્ખમાત્ર વિચાર કરતો, સ્વાર્થનો નિજસ્વાર્થનો
છે નિંદ્ય એ આચાર; એને જીવનમાં દોરી જતો
એને રૂઢે છે ભાન ના, રસમુગ્ધ જીવનની મળ
એને રૂઢે છે સાન ના, સંસારમાં સાચો થવા. ૩

પાપી મનુષ્ય ન માનતું, પરમાર્થ પ્રીતિની ખૂબી
પાપી મનુષ્ય ન જાણતું. સાચી થતી શેં જીંદગી ?
પાપી મનુષ્ય વિવેક બુદ્ધિ ઐક્ય ના રાખી શકે
પાપી મનુષ્ય ન ભાવના, કલ્યાણની ધારી શકે. ૪

છે મૂર્ખતા તે પાપ મોટું-પાપપંથે લઈ જતી
ને “પાપ એ છે શ્રાપ” એમાં ભ્રષ્ટ થઈ જતી જીંદગી
વિવેક બુદ્ધિ વિના કર્યું કંઈ કર્મ તે દુઃખી થવા
જીવન ગયું-એળે ગયું, જો ધર્મથી છેટા રહ્યા. ૫

કર્તવ્ય કર્મ મનુષ્યને સમજાય નહિ રે ! જ્યાં સુધી
ત્યાં સુધી તહેની જીંદગીના ઐક્યમાં નીતિ નથી
કર્તવ્ય કર્મ કર્યું નહિ, રસ સ્વાર્થ કંઈ સાધ્યો નહિ
તો ત્યાં સુધી ના ત્રાંસ કે દુઃખતાપ દૂર રૂઢે કદી. ૬

નીતિમહિ પ્રીતિ ધરે તે, દેશને જારી શકે
 નીતિમહિ પ્રીતિ ધરે તે, સ્વાર્થને સાધી શકે
 નીતિમહિ પ્રીતિ ધરે, રસધર્મ તે જાણી શકે
 નીતિમહિ પ્રીતિ ધરે તે, સુખ સહુ પામી શકે. ૭

નીતિ વિના ન મનુષ્ય માને માન એના કામનું
 નીતિ વિના ન મનુષ્ય પામે જ્ઞાન એના સ્થાનનું
 નીતિ વિના ન રૂહે હૃદયમાં દેશપ્રીતિ કે દયા
 નીતિ વિના ન તરી શકે, ના સફલ કોને તારવા. ૮

નીતિ વિના ન વિવેક-ઐક્ય વિચારવા ઉભો રૂહે
 નીતિ વિના ન મનુષ્ય પોતે આત્મશ્રેય કરી શકે
 નીતિ વિના છે નિંદા સહુ આચાર કે વિચાર કંઈ
 નીતિના થઈ ન્યાયી થજે તજ દેશને માટે કંઈ ૯

કર્તવ્યથી જે જ્રુષ્ટ તહેને કપટ સર્વ સ્થલે પડે
 કર્તવ્યમાં જે મગ્ન તહેને સુખ સર્વ સ્થલે મળે
 કર્તવ્યની રસજાગૃતિ, જહેના હૃદયમાં-જીવનમાં
 છે શ્રેષ્ઠ કંઈ અવતાર એનો સફલ એવી રીતમાં ૧૦

પરમાર્થ-સ્વાર્થ મનુષ્યને સમજાય નહિ રે! જ્યાં સુધી
 તે ત્યાં સુધી નિજ દેશ માટે દેહ હોમી શકે નહિ
 પરમાર્થ એ છે સ્વાર્થ એવું સત્ય જે જાણે નહિ
 તે છે મનુષ્ય જ જન્મથી ના કે નહિ કર્તવ્યથી. ૧૧

કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, સુખસિદ્ધિ પામવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, દેશનો સેવક થવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, જીંદગી ઉદ્ધારવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, લાઘ્યોને તારવા. ૧૨

કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, પ્રેમનીતિ પામવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, સ્થાનમાં સ્નેહી થવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, જાગૃતિમાં આવવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, માન તહાં પામવા. ૧૩

કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, શ્રેષ્ઠ સ્થિતિ સ્થાપવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, મૂર્ખતાથી છૂટવા
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, દેહ દેવા દેશને
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, પામવા પદ વેશને. ૧૪

કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, જે તહને તારી શકે
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, જે તહને પાળી શકે
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, જીવન તજીને દમ શકે
 કર્તવ્ય કર્મ વિચાર તહાં, સ્થાયી-સ્થિર ટકી શકે. ૧૫

તું. મિત્ર તહારો થાયતો સંસાર સહુ તહારો થશે
 ને પ્રેમનીતિની પ્રભૂતા જીંદગીથી દેખશે
 સાચો થઈ તું સાધ તહારો સ્વાર્થ જે પરમાર્થમાં
 પામીશ ત્યારે યોગ્યતાને ઐક્યતા આચારમાં. ૧૬

જહેને નથી રસપ્રેમ પ્રીતિ દેશના કલ્યાણમાં
તહેને નથી સુખ સ્વપ્ન સાચું કોઈ પણ વ્યવહારમાં
જે દેશને રહાતો, પ્રબૂળ માત્ર તહેને રહાય છે
સાચા મનુષ્યનું સ્નેહી ખંતે વિશ્વ સઘળું થાય છે. ૧૭

શું દેશ તહારો, દેહ તહારો, પામવા રાજી નથી ?
શું દેશ તહારા યજ્ઞની ઇચ્છા કંઈ કરતો નથી ?
ઉભો થઈને આપ તહારી આહુતિ એ યજ્ઞમાં
પામીશ ત્યારે જોરને જીવન નવું તું અંતમાં ૧૮

સાધી શક્યો ના સ્વાર્થ તહારો તો કહે તહે શું કર્યું ?
રે! દેશ-પ્રીતિહિન જીવન સર્વથા એળે ગયું
તહારો ન તું જો થાય તો દુનિયા કદી તહારી નથી
સંકલ્પમાં તું શ્રેષ્ઠ રે'તો શ્રેષ્ઠતા તહારી ખરી ૧૯

છે જન્મથી તો આર્ય પણ જો આર્યતા એમાં નથી
તે આર્ય હોય તથાપિ તહેને આર્ય તું માનીશ નહિ
છે જન્મથી જો આર્ય તો કર્તવ્યથી પણ આર્ય થા
તો આર્યતા તહારી તહે-ઉદ્ધારશે-દીપાવશે. ૨૦

છે આર્ય તે જે પાપમાં પગલાં કદી ભરતો નથી
છે આર્ય તે જે નિયમ નીતિનો કદી ત્યજતો નથી
છે આર્ય તે જે ધર્મને ધારી રહે-જાગી રહે
છે આર્ય તે જે હક્ક પોતાના નિરંતર સાચવે. ૨૧

છે આર્ય તે જે ખોટી રીતમાં કદી રમતો નથી
 છે આર્ય તે જે શ્રેયનો રસ્તો કદી ભૂલતો નથી
 છે આર્ય તે જે દેશ માટે દેહ પણ હોમી શકે
 છે આર્ય તે જે દેશ સાથે ઐક્ય સાચું સાચવે. :

છે આર્ય નીતિ, સખલ એનાં ધર્મ-કર્મ, અગાધ છે
 છે આર્ય નીતિ સખલ એનાં સાધનો રસસાર છે
 છે આર્ય નીતિ સખલ એની યોજના ઉત્તમ અતિ
 છે આર્ય નીતિ સખલ એની શ્રેષ્ઠ છે સાચી ઋતિ. :

જે જીંદગીમાં જીંદગીની ભાવના ઉભી થશે
 તે જીંદગીને આર્ય જીવનનો અનુભવ લાગશે
 ને પામશે તે પ્રેય સાચું ભાવનાના ભાગ્યથી
 જીવી શકે છે આર્ય સાચો ધર્મના સદ્ભાગ્યથી. :

રે ! રોજ કંઈ ઉપદેશ દેવો ધર્મના આચારનો
 એ છે પ્રમાદ બહો બધો સાચાં હૃદય વિદારવા
 પ્રીતિ ભરેલી પૂન્ય નીતિ સર્વથા સમજાય છે
 કંઈ સ્વદય એક પ્રયાસથી એનો અનુભવ થાય છે. :

પ્રિયાને !

(૧૬)

મહારી વૃત્તિમાં વિલસતાં તું તેજ પામીશ આર્થનું
 તહેમાં તહને અવગત થશે કંઈ જાન તહારા કાર્યનું

જહેમાં હશે મ્હારે જરૂર પ્રિયે ! પ્રભૂના શબ્દની
તહેમાં થશે ત્હારી પ્રતીતિ પ્રેમને ઓજસ ભરી ૧

તું વિલસજે વિચારના વેદાન્તમાં બળ પામવા
ને પ્રિય ત્હારા એક સાચા સ્નેહીને સંભાળવા
ને સફલ એવાં શ્રેષ્ઠ પગલાં પ્રેમને રસ્તે જવા
ને સબલ પણ નિસ્તેજ હ્રમણાં દેશ તે નિભાવવા. ૨

શું થાય ના સંસારમાં ? પ્રીતિ પ્રભૂની પામતાં ?
શું થાય ના સંસારમાં ? નીતિ હૃદયમાં જામતાં ?
શું થાય ના સંસારમાં ? સુધા સુધારાની પીતાં !
શું થાય ના સંસારમાં ? વિચારમાં વેદાન્ત જ્યાં ? ૩

પ્રિય ! એક ત્હારી યોગ્યતાની એક ગણના શ્રેષ્ઠ છે
સાચી પ્રિયા પ્યારા પતિને જીંદગીની સ્હાય છે
છે શ્રેષ્ઠ તે અવિશ્રાન્ત માયા, મોહને વિદારવા
કર્તવ્ય છે તે સ્વર્ગ સાચું ઓજસો ને ભાવવા. ૪

પ્રિયત્તમ પ્રિયા ! પ્રભૂના કરારો શા ત્હને સમજાવવા ?
પ્રિયત્તમ સખી ! વિચારનું વેદાન્ત શું સમજાવવું ?
હું સ્વદય સાધનથી સુધારો જીંદગીનો મ્હાઉં છું
ને દેશ મ્હારો દિવ્ય ત્હેનાં ગાન-કીર્તન ગાઉં છું ૫

વિચારીએ વિચારથી આ દેશની પરિસ્થિતિ બધી
તો પામીએ બહુ ત્રાસ એની મૂર્ખતાના વલણથી

અધર્મ એનો આંખથી જોતાં હૃદય રડતું થતું
કે ક્યાં ગયું ગૌરવ અમ્હારા દેશનું ઓ જસ લયું ? ૬

કે ક્યાં ગઈ સિદ્ધિ સુધારાની ગઈ ક્યાં વાસના ?
કે ક્યાં ગઈ તે ભાવના વ્યવહારને વેદાન્તની ?
ને ક્યાં ગઈ મીઠી મળ્યો દેશના હાપણ તણી ?
કે ક્યાં ગઈ સાચી અને મીઠી રમીલી જીંદગી ? ૭

રે ! ક્યાં ગયું સાચું હૃદય સંસાર સર્વ નિભાવતું
કે ક્યાં ગયું આ દેશનું સામર્થ્ય જે ઉત્તમ બધું ?
કે ક્યાં ગઈ મીઠી કવિતા આર્યના અવતારની ?
કે ક્યાં ગઈ રિદ્ધિ હૃદયની-જીવનનીને અમલની ? ૮

મીઠાં મધુરાં ગાન ગાનારા કવિઓ ક્યાં ગયા ?
જે ગાન ગાતા મિષ્ટ સઘળા દેશને સુધારવા !
કે ક્યાં ગયા વિજ્ઞાનનો વિચાર કરનારા રવિ !
વિજ્ઞાન જે ઉત્તમ હતું દીપાવવાને જીંદગી ? ૯

ક્યાં છે કળા ? ક્યાં છે મજા ? ક્યાં છે કૃત્તિ ક્યાં છે રતિ ?
ક્યાં છે કવિતા-ગાન મીઠાં ? ક્યાં પ્રભૂતા પ્રેમની ?
ક્યાં સંપ છે ? ક્યાં જંપ છે ? ક્યાં જ્ઞાન છે કર્તવ્યનું ?
ક્યાં તેજ છે ? ક્યાં ભક્તિ છે ? ક્યાં શક્તિ છે બળ પામવા ? ૧૦

જ્યાં આપણું જીવન નિરંતર, જીંદગીને સાધતું
ત્યાં સ્વરૂપ સાચું આર્યનું સંસાર સર્વ નિભાવતું

વિલાસતો વંદાન્તનો મીઠો શશી સુધા ભર્યો
ને વિલસતાં વ્યવહારનાં વિચારં બળ એ આશ્રયે. ૧૧

છે આર્ય ત્હેની આર્ય બુદ્ધિ યોગ્યતા અવતારની
તે સફળતાને સર્વથા સાચા મનુષ્ય સ્વભાવની
જે યોગ્ય ઉત્તમ યોગ્યતા તે યોગ્યતા છે દેશની
ત્હેમાં રૂઢે છે શ્રેષ્ઠ જીવન સફલ એના તેજથી. ૧૨

જે દેશને માટે દહે છે દેહના વિષયો બધા
જે દેશને માટે રૂઢે છે હૃદયના રસ રાજ્યમાં
જે દેશને માટે ગણે છે સ્થિર સઘળી ભાવના
તે સ્વાર્થ નિજ સાધી શકે સંસારને સુધારવા. ૧૩

કર્તવ્ય છે જે કાર્ય ત્હેને આર્ય તો અનુસરી રૂઢે
ને જાંઘળીનો સ્વાદ મીઠો એ બધો એમાં લહે
જાણી શકે તે જીવન સાચા સ્વર્ગનું સુધા ભર્યું
ધન્ય ધન્ય એ અવતાર એનું જીવનું સાચું બધું. ૧૪

પિતાને !

જે આંખ આંસુથી ભરાઈને રહે છે સર્વદા
તે આંખનાં આંસુ પિતાજી ! લૂછવાના કે નહિ ?
જે હૃદય જપે નામ ત્હાડું-સ્થાન ત્હાડું પામવા
રે ! તે હૃદયમાં શાન્તિ મીઠી સ્થાપવાના કે નહિ ? ૧

આશા ધરી જીવન ટકે કે આપ છો ઉદ્ધારવા
કદી બ્રહ્મ સમયે થાય 'તો ઉદ્ધારવાના કે નહિ ?
મ્હારી કલામાં કાવ્ય મીઠું ગાઉં જો કદી આપનું
તો ગાન તે બહાલા પિતા ! કંઈ સુણવાના કે નહિ ? ૨

યાચું ત્હમ્હારી હું દયા-મ્હારા ગુન્હા માટે ક્ષમા
ઉમ્મય-દયા-અંતર ક્ષમા તે આપવાના કે નહિ ?
હું બહાલથી-વિવેકથી મ્હારું હૃદય સોંપી રહ્યો
તો એ હૃદય દીન-પ્રેમમય સ્વિકારવાના કે નહિ ? ૩

દુનિયા બધી ભેગી કરી હું ગુણ ત્હારા ગાઉં તો
મ્હારા પ્રયત્નોની કદર કરનાર કે કરનાર નહિ ?
આલેખું હું ત્હારી છબી વિધ વિધ રંગે હર્ષથી
તો તે છબીમાં ચેતના રૂપે પ્રકટશે કે નહિ ? ૪

આદર્શની હું શોધમાં ભટકી મરું-ભૂલો પડું
તો આ હૃદયને ઠારવા આદર્શ બનશો કે નહિ ?
મ્હારાથી બનતું એટલું હું જ્ઞાન દીનને દેઉં તો
ખૂટે બબ્બનો તો પિતા ! મ્હને દ્રવ્ય દેશો કે નહિ ? ૫

સમાજને સુધારવા—સાચાં સ્વરૂપો પામવા
હું ભોગ દઉં જીવન તજો તો જીવન રક્ષો કે નહિ ?
કદી થઈ કવિ કવિતા કરું હું માત્ર ત્હારા નામની
તો કાવ્ય તે ગાવા ગવૈયા થઈ પધારો કે નહિ ? ૬

મૂજ આંખ આ મીંચાય ને દુનિયા બધી દેખાય નહિ
 તો સ્વપ્ન-જીવનમાં જગતના ખેલ રચશે કે નહિ ?
 કે જીવગી પૂરી થતાં હું આવું ત્યારે આંગણે
 તો દીન સેવકને તુમારી સમીપ રાખો કે નહિ ? ૭

મહારી ઉઘડતી આંખ પણ દેખે હવે ત્યારી છબી
 મહારં વિલસતું હૃદય પણ ઇચ્છી રહું ત્યારં અમી
 મહારી પ્રકટતી ભાવના પણ માત્ર ઇચ્છે છે ત્હને
 તો તું ક્યાણ થઈ હવે શું હૃદય ના સંભાળશે ? ૧

હું ત્યારં કડ્યાણ ઇચ્છું છું
 કારણ કે તું મહારં કડ્યાણ કરી રહ્યો છે
 હું ત્હને મદદ કરું છું
 કારણકે તું મ્હને આપી રહ્યો છે
 હું ત્યારં સ્મરણ કરું છું
 કારણકે તું મ્હને ચિંતવી રહ્યો છે
 હું ત્હને આશ્વાસન આપું છું
 કારણકે તું મહારાં આંસુ લુછી રહ્યો છે
 હું ત્હને ધન્યવાદ આપું છું
 કારણકે તું મહારી પ્રશંસા કરી રહ્યો છે
 હું ત્હને જીવન આપું છું
 કારણકે મહારે માટે તું ત્યારી જીવગી હોમી રહ્યો છે.

તહારી પાસેથી જે કંઈ લઈ લેવામાં આવ્યું છે
 તે તહને યોગ્ય સમયે મળશે માટે નિરાશ થઈશ નહિ
 જેઓએ તહને લૂંટયો છે
 તેઓ તહને યોગ્ય સમયે ઘણીજ ઉત્તમ મદદ કરશે
 જેઓએ તહને શેવડાવ્યો છે
 તેઓ તહને યોગ્ય સમયે જરૂર હસાવશે
 જેઓએ તહારું હૃદય ચીર્યું છે
 તેઓ યોગ્ય સમયે તે હૃદયનો ઘા પોતાના ખર્ચે રૂઝવશે
 જેઓએ તહારી નિંદા કરી છે
 તેઓ યોગ્ય સમયે તહારી મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરશે
 જેઓએ તહારો ત્યાગ કર્યો છે
 તેઓ યોગ્ય સમયે તહારી પાસે ખેંચાઈને આવશે
 અને તહારી સેવા કરી તહને ખૂશ કરશે
 મિત્ર ! ગભરાઈ નહિ-તે સમયની રાહ જો !

અચેતનભાવ પ્રેરીત.

—જે પોતાના કલ્યાણમાં રત નહોય

અને પરમાર્થમાં આત્મિક કલ્યાણ ન જોઈ શકતો હોય
 પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા અન્યને મૂર્ખ ગણે અથવા એની
 તરફ દ્રેષ રૂઢિથી જુવે. પોતાનું પેટ ભરાયે સંતોષ પામે
 અને અન્યના કલ્યાણમાં પ્રેમ ન રાખે-સત્યાસત્યનો ભેદ
 સમજી શકે નહિ-સત્યને ચિંતવે નહિ-ઈગ્ગે નહિ અને

પામે નહિ. નિર્જીવ બાબતોને મહત્વની માને, મહત્વની બાબતોને નિર્જીવ ગણે—સમાજનો સંયુક્ત સ્વાર્થ સમજી શકે નહિ. નીતિ-અનીતિના ભેદ સમજી શકે નહિ—કર્મ અને ધર્મનું વાસ્તવિક રહસ્ય જાણી શકે નહિ એવો એક મનુષ્ય અચેતનભાવથી પ્રેરીત છે, જહેનું સર્વથા અકલ્યાણ થાય છે.

ઉદાત્ત વિચાર.

જે વિચાર સમાજને ઉપયોગી થાય
જહેમાં સત્ય અને ન્યાયનું દર્શન હોય
જહેમાં શ્રેય અને પ્રેયનો માર્ગ હોય
જે નિરોગી અને પવિત્ર હોય
જહેનું પરિણામ ઉત્તમ અને સુખદાયક હોય
જે દુઃખીને આશ્વાસન આપી શકે
અશિમાનીને નમ્ર બનાવી શકે
નિષ્કુર હૃદયને પ્રેમાળ કરી શકે
સંકુચિત હૃદયને ઉદાર કરી શકે
પરિમિત ભાવનાને અપરિમિત કરી શકે
રોનારાને હસાવી શકે
જીવનારને જીવાડી શકે
શોષાતું હોય તહેને પોષી શકે
મરતું હોય એને જીવાડી શકે

ભયભિત હૃદયને નિડર બનાવી શકે
 દોષિત હૃદયને પવિત્ર કરી શકે
 હુષ્ટતાને બદલે નિર્દોષતાને સ્થાપે
 અનીતિનો લય કરે—નીતિનું સ્થાપન કરે
 કર્તવ્ય સમજાવે—મંતવ્યમાં મોહ કરાવે
 અન્યાયીને ન્યાયી કરે
 ગૂલમીને હયાલુ કરે
 અસત્યને કાપી સત્ય કરે
 કલેશ અને તોફાનનું નિવારણ કરે
 સલાહ—શાન્તિમાં પ્રીતિ કરાવે
 જેથી શાન્તિ મળે
 જેથી આનંદ મળે
 જેથી સુખ થાય અને જાણાય
 જે પરમાર્થ શીખવે
 ખોટા સ્વાર્થનો ધ્વંસ કરે
 અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં લઈ જાય
 જડમાંથી ચેતનમાં લઈ જાય
 અસ્થિરને સ્થિર કરે
 બંધનમાંથી મુક્ત કરે
 જીવન સફલ અને સખલ થાય.

સંપૂર્ણ મનુષ્ય.

જડેની બુદ્ધિ ઉદાત્ત હોવા છતાં સત્યપ્રાહી છે
સતેજ હોવા છતાં નમ્ર અને ઉદાર છે
ન્યાયી હોવા છતાં રસિક અને પવિત્ર છે
મુક્ત અને સ્વતાંત્ર છે

જડેનું હૃદય વિશાલ, ઉદાર, પવિત્ર, પ્રેમાળ અને
આસ્તિક છે. બુદ્ધિ જે સત્ય શોધે, તેને પોષી શકે એવું
તે ઉત્તમ હૃદય જોઈએ.

જડેનું મન, કારણ હોવા છતાં અકારણ બને, સત્ય
અને ન્યાયના વિચાર ઉપર પ્રીતિ રાખી, વિષયની શુભામી-
માંથી મુક્ત હોય. વિષયથી રહિત નહોય, પરંતુ સ્વતાંત્ર
હોય, નિર્મલ હોય, પવિત્ર હોય અને દુનિયાથી યુક્ત હોવા
છતાં દુનિયાની અનીતિથી વિમુખ હોય.

સત્ય જડેનો આચાર અને સત્ય જડેનો પોકાર, જે
સત્ય બોલે અને સત્યને અનુસરે. બુદ્ધિ, હૃદય અને મનને
અંકુશમાં રાખી શકે અને એમ્હને નિયમમાં રાખે-એવો
અંતરાત્મા.

જડેનું શરીર, નિરોગી, સુદૃઢ, પવિત્ર અને ઓઝસ-
ભરેલું હોય. જડેની પ્રવૃત્તિ સત્ય અને ધર્મપ્રતિ હોય-આવો
એક મનુષ્ય સત્ય શોધી શકે છે, એને ઉપાસી શકે છે
અને એને પામી શકે છે.

આર્યતાની પૂજા અને ઉપાસના.

જ્યારે હું આત્મિય કલ્યાણ કરવાને માટે જાગૃત થાઉં, ત્યારે હું આર્ય ગણાઉં-મહારી આર્યતા એમાં રૂહેલી છે.

અને હું જાગૃત થએલો જ્યારે અન્યને જગાડી શકું ત્યારે હું સાચો આર્ય છું એમ કબુલ કરું.

જ્યારે મહારે મહારો ધર્મ વિચારવાનો છે
જ્યારે મહારે સત્યના અનુયાયી થવાનું છે
જ્યારે મહારે નીતિનો માર્ગ જોવાનો છે
જ્યારે મહારે ન્યાયનું રહસ્ય વિચારવાનું છે.

જ્યારે મહારે મહારા દેશના કલ્યાણની ખાતર મહારો દેહ હોમવાનો છે, ત્યારે હું અત્યારસુધી ઉંઘી રહેલો મહારા દેશને માટે કેમ ન જાગી શકું ?

શું હું મહારો વિનાશ મહારે પોતાને હાથે જોવા રાજી છું ?

મહારો ઈશ્વર મહારો ઉદ્ધારક છે
એ મહને નીતિમાં પ્રેરે છે
અને એ નીતિ મહને ઈશ્વરપ્રતિ જવા લલચાવે છે.
હુઃખીનાં આંસુ લહોવામાં
અને રડનારાઓને હસાવવામાં

ભૂખ્યાઓને અનાજ આપવામાં
 અજ્ઞાનીને જ્ઞાની કરવામાં
 પાપીઓને ઉદ્ધારવામાં
 મહારે મહારા અખૂટ સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરવાનો છે
 એમ મહારો અંતરાત્મા કબુલ કરે છે.

સત્ય મહને પ્રિય છે અને તે મહને પોષે છે
 તે મહને જાગૃત કરે છે તો હું જાગૃત કાં ન થાઉં વાર ?
 જે નિદ્રા અને જે અનીતિ-જે આલસ્ય અને જે બ્રમ
 મહારે અકલ્યાણ કરી રહેલાં છે, તહેમનું હું નિવારણ કરીશ
 અને મહારા આત્મિય સ્વરૂપમાં જાગૃત થઈશ !

બ્રમણમાં મહેં ઘણો સમય ગુમાવ્યો છે, હજારો
 દિવસો વહી ગયા છે.

તે બધી હાનિ હું હવે જાગૃત થયેલો થોડા સમયમાં
 પૂર્ણ કરીશ અને તે ઉપરાન્ત અમૃત્ય જીવંતોનો અમૃત્ય
 નદો મેળવીશ.

મહારી શરણી પેઢીનો નિંદનિય અંત નહિજ આવે,
 અને એમ થશે તોજ હું સાચા આર્ય ગણાઈશ ! અને
 અન્યને આર્ય ગણીશ.

શું હું મહારા અંતરાત્માના શબ્દો નહિ સાંભળીશ ?
 ના, હું સાંભળીશ અને એને અનુસરીશ.

હું શું કરીશ ?

તે પાપી છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને પવિત્ર કરીશ.
 તે ચાર છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને પ્રમાણિક બનાવીશ.
 તે વ્યભિચારી છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને સાધુ બનાવીશ.
 તે ખની છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને દયાળુ કરીશ.
 તે દેશદ્રોહી છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને દેશભક્ત બનાવીશ
 તે રાજ્યદ્રોહી છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને રાજ્યભક્ત બનાવીશ
 તે મૂર્ખ છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને જ્ઞાની બનાવીશ
 તે ગરીબ છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને સુખી કરીશ
 તે નીતિથી બ્રહ્મ છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને નીતિનો ઉપાસક કરીશ

તે ધર્મથી બ્રહ્મ છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને ધર્મીય જનાવીશ
 તે નાસ્તિક છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને આસ્તિક કરીશ
 તે આળસુ અને નિર્લક્ષ્ય છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને ઉદ્યમી અને ઉત્સાહી કરીશ
 તે અભિમાની અને ઉગ્ર સ્વભાવનો છે એવું મહારા જાણવામાં છે
 તોયે હું એનો મિત્ર થઈશ અને એને નમ્ર અને સરલ જનાવીશ
 કારણકે મહારે એનું કલ્યાણ કરવું છે
 અને એ કલ્યાણ કરવાની સત્તા મહેને છે

“ અશ્રદ્ધા ખસ એજ રાક્ષસી. ”

અશ્રદ્ધા ખસ એજ રાક્ષસી
 માનવ-જીવન સદા ચુસતી
 રૂપીર હૃદયનું પી જઈ પ્રકટે
 દુઃખ-વ્યાધિમય વધુ કારમી—અશ્રદ્ધા
 જીવવા મળતું જીવન એને લીધે ઓછું થાય
 સો વર્ષે સુવાની વાતો ન્હાની વયે જાણાય—અશ્રદ્ધા
 ક્ષુદ્ર અને મન-તનને બુદ્ધિ
 હરાઈ જાય અતિ પૂન્ય-પ્રશુદ્ધિ
 કર્મમહિથી ધર્મ ઘટેને વધે વ્યાધિઓ કંઈ—અશ્રદ્ધા

અગ્રદ્વા ગસ એજ ગુલામી
 માનવ-જીવનની બદનામી
 આ દુનિયા ગસ એ કારણથી બ્રહ્મ થઈ ભમતી—અગ્રદ્વા.

પરમાત્માને !

યોગી ! થયો રોગી હૃદયનો-મગજનો ને મનતણે
 વિહારવા તે વ્યાધિઓ કંઈ ઔષધો આપો મહને
 નિયમિત નથી રહી ગતિ હૃદયની-જીવનનીને અમલની
 તે સ્થિર કરવા શાન્ત સઘળું અર્પણો ઉત્તમ રતિ. ૧

વિકારી મન વળગી રહું છે વિષયમોહ પરે બધું
 સુએ ન એને સત્ય સાચું જીવંતીને ભાવતું
 અથડાય છે અતિ અંધ થઈ નયનો, નથી શક્તિ રહી
 પ્રિયનાથ ! એ સઘળું બ્રમણ નિવારણો દ્રષ્ટિ થકી ૨

વિકાર ખોટા વિષયના કંઈ ક્રોધ-મોહ પ્રકારના
 કંઈ લોભ-ખોટી વાસના-મમતાભરી અભિમાનના
 એ આવરણોથી પર કરીને દુઃખ સર્વ સમાવશો
 ને દીન સેવકને દયાથી જ્ઞાન, કૃત્તિનું આપશો. ૩

અતિ અંધ, પામર હું નહિ જાણી શકું તહારી દયા
 તહારી પ્રભૂતાનો નથી અવધિ પ્રભૂ આ રાજ્યમાં
 તું સુજ્ઞ, સાચો કાયદોને કાયદો સંસારનો
 ગુંથવાઉં છું આ ગુંથવણોમાં માર્ગ યોગ્ય બતાવશો. ૪

નોંટક.

સુખ સાધન સુખ સમાન રૂહે
સુખ કારણથી સુખ પ્રાપ્ત થશે
કદી દિવ્ય થવા મથશે જનજે
થઈ દિવ્ય વિલાસ બધે કરશે.

૧

તિમિરે થઈ તમ ત્યજે તન જે
મનથી અતિમુગ્ધ થઈ મરશે
ગણશે મનથી ગતિ ઉંચી થતી
પરિણામ મહિ બસ “નીચી ગતિ”

૨

સુખ સાધન માર્ગજ નીતિતણે
કદી ખ્યાલ ન દીલે અનીતિતણે
પરમાર્થ પદે હૃદયે ઝરણાં
વહતાં-સરતાં-સુખરૂપ થતાં.

૩

ચિત્ત-ચેતનથી ચિરકાલ ટકે
ચિત્ત-વિત્ત પ્રભૂ પ્રતિ નિત્ય વૃદ્ધે
ચિત્ત સ્વાસ્થ્ય પ્રભૂ કૃત્તિથી પ્રકટે
સુખ સાધન સુખ સમાન રૂહે.

૪

ભવિષ્ય ભારતનું ભયમાં છે !

ભવિષ્ય ભારતનું ભયમાં પણ ભારત જો ના જાણે
તો તે ભારત કેમ કરીને ઉન્નત આગળ યાશે ?—૧

ભવિષ્ય ભારતનું ભયમાં છે (૨)

કોણ કહે કે આમ ઉદય છે ? (૨)

વર્તમાન આ ઢંગ બધા કંઈ ભવિષ્ય નહિ સુધારે
મોહ જાળની મીઠી બ્રમણા દેશ નહિ ઉદ્ધારે.—૨

મૂર્ખ મોહમાં સહુ લપટાયા (૨)

પ્રકટ થઈ આસુરી માયા (૨)

દિવ્ય સંપત્તિ ભારતની ગઈ તોયે ન ભારત જાણે
“જ્ઞાન થતાં પણ જ્ઞાન ન રાજે” એ કેમ મિષ્ટ પ્રમાણે ?—૩

દેશ મહિં દુઃખપાર નથી (૨)

ગરીબાઈ તણો અવધિયે નથી (૨)

તોયે હજૂ ધનિકો ધન ખર્ચી માલ વિદેશથી આણે
હોય જરૂરી ન જીવનને કંઈ તોયે પીડાઓ વધારે.—૪

ઐહિક દુઃખમાં કરી વધારો (૨)

ભારત સમજે થયો સુધારો (૨)

વ્યર્થ વાનીઓ વિષમ બેહોરી, ભારત જ્ઞાન ગુમાવે
જ્ઞાન જતાં વળી જ્ઞાન જતું તોયે ભારત વાત ન માને—૫

ગઝલ.

વિદેશી માલ વાપરવો
વિદેશીની ગુલામી એ
ગુલામીમાં ગરીબાઈ
ગરીબી ત્રાસદાયક છે,
છતાં સત્ય નો સમજો ભારત, થતું ચાલતું રાખે
દિનપ્રતિદિન દીન બનતું આ ભારત શાં ક્ષણ ચાખે ?-૫૬

વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા.

ન્યારે ત્યારે જીંદગીમાં આપ આવશે
અનેરી આંખમાં અનેરો રંગ લાવશે
કંઈક આશથી-કંઈક ભાવથી હૃદે
જરા જરા હું બાણુતો કે આપ આવશે—ન્યારે
તહમે સતેજ રહાય છે
તહમે પરમ ઉપાસ્ય છે
ને જરૂર જીંદગીને આપ તારશે—ન્યારે
વિભૂતિ આપની કૃત્તિ પ્રભૂ! વિશાલ છે
પ્રકાશ છે-વિલાસ છે-વિકાસ સહુ સ્થલે

તહામે અમ્હારી જીંદગીને જોર આપશે।
 અનીતિમાંથી તારવાને આપ આવશે—જ્યારે
 જ્યારે ત્યારે જીંદગીમાં આપ આવશે।
 અનેરી અખમાં અનેરો રંગ લાવશે—જ્યારે

તોટક.

થયો ભ્રષ્ટ વિચાર વડે જન જે
 સુખ સ્વાસ્થ્ય ન પામી શકે કદી એ
 કદી થાય નહિ હૃદયે રમતો
 ભય-ત્રાસ વડે ભટકી મરતો. ૧

ચિત્ત શુદ્ધ થતાં સુખ સર્વ મળે
 દુઃખ ત્રાસતણાં બળ સર્વ ઘટે
 રસથી રમતો ચિત્ત ચેતન થઈ
 ચિત્ત-શુદ્ધિ સમું બળ એકે નથી ૨

સલાહ !

સુખની ભરેલી આ દુનિયામાં

સુખ શોધે, સુખ જો માને
મનનું ઇચ્છ્યું મળી રહે છે

બુદ્ધિ જો આણે કામે —

સુખ-રસ સિન્ધુ મહિં તૂં ડૂબી

અનુભવ મન-તન શાન્ત, શાન્ત થઈ

જગન્નાથ રસપ્રિય જીવનનું

સૌમ્ય શીખ-સ્નેહે માને —

છે વિશ્વરંગનું હાર્દ મધુરતા

વિલસે પ્રેમ-પ્રભૂ સર્વ વાતમાં

સ્મિત કરીને હસે-હસાવે

સહુને રમવા ઝરવાને —૩

મનો-માન્યતા દુઃખ કલેશને

જન્મ આપતી અવિવેક આશ્રયે

જન્મ પામતાં સુખ-દુઃખ એમજ

તો સુખી થાવાનું શીખને —૪

સુખની ભરેલી આ દુનિયામાં

સુખ શોધે, સુખ જો માને

મનનું ઇચ્છ્યું મળી રહે છે

બુદ્ધિ જો આણે કામે —૫

પ્રેરણા.

જે કંઈ કરવું તે કર આજે
 કાલે નહિ કંઈ થાશે
 સમય થોડોને કામ બહુ છે
 આજસુઓ પસ્તાશે
 તર્ક-વિતર્ક કયે નહિ સિદ્ધિ
 કામ કયે રંગ આવે
 મ્હોટા થાવાને મથવું તે
 કામ કરો પ્રભુ ભાવે. ૧

સત્યનો એકરાર !

જ્યારે નીતિની ભાવના વધે અને સત્યનો નિશો મ્હુડે
 ત્યારે ઈશ્વર મ્હારો ઉદ્ધારક થાય, એ સત્ય હું કપુલ
 કરું છું.

હું જે કંઈ કરું તે સર્વ કંઈ મ્હારા દેશને માટે હોય,
 મ્હારા સમાજને માટે હોય, ત્યારે મ્હારો પ્રસન્ન થયેલો
 અંતરાત્મા ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરે.

જ્યાં મ્હારે મ્હારો ધર્મ વિચારવાનો છે, તે સ્થલે તે હયાલુ પરમાત્મા મ્હને મ્હારી મુક્તિનો માર્ગ દર્શાવે છે, શું એની હયા નિઃસીમ નથી ?

મ્હારે માત્ર મ્હારા દેશનો સ્વાર્થ વિચારવાનો છે, કારણ કે એમાંજ મ્હારો સ્વાર્થ આવી જાય છે.

હું મુક્ત અને સ્વતંત્ર ત્યારેજ થાઉં કે હું જ્યારે દેશનો સામાજિક સ્વાર્થ સમજું.

ઈશ્વર મ્હારી મુક્તિનું કારણ છે,

તોયે તે મ્હને સ્વાર્થી બનાવે તો હું એના હુકમ માની શકું નહિ.

મ્હારે તો મ્હાણું કર્તવ્ય સમજવાનું છે.

મ્હાણું ભવિષ્ય શું આવશે, એની મ્હને હરકાર નથી કારણકે સત્યનું પરિણામ નિરંતર સુખરૂપ છે એવો ઈશ્વરનો ઉપદેશ છે.

જાગૃતિ એક એવી સ્થિતિ છે કે જહંમાં જળ-બુદ્ધિ અને કર્તવ્યભાન સતેજ રહે છે—એ જાગૃતિની મ્હને ઇચ્છા છે તો ઈશ્વર મ્હને આપશે.

હું કર્તવ્યથી આર્ય થાઉં, એવી મ્હારી જાણસા પૂર્ણ થવી જોઈએ. માત્ર નામધારી આર્ય રૂઢીને અનાર્યને છાજતી અનીતિ મ્હારે આદરવાની નથી.

જન્મથી માંડીને અંત સુધી હું દેશને વફાદાર રહીશ.
 વિચારથી માંડીને કર્તવ્ય સુધી હું દેશને વફાદાર રહીશ.
 હું સત્યથી ચલિત થાઉં નહિ
 બુદ્ધિથી ભ્રષ્ટ થાઉં નહિ
 નીતિને ત્યજી અનીતિમાં જાઉં નહિ
 યોગ્ય નહિ એવાં અયોગ્ય કર્મ કરું નહિ
 તો સમસ્ત દુનિયા મહુને એક સાચો આર્ય કાં ન ગણે ?

અથવા

તો મહાન્ પરમાત્મા મહારા ઉપર પ્રસન્ન કાં ન રહે ?

બાહર વિજ્ઞાપિ.

નીચે લખેલાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવા આર્થિક સહાયની આવશ્યકતા છે. તેની વ્યવસ્થા થશે તો તે તમામ સાહિત્ય ક્રમે ક્રમે પ્રસિદ્ધ થશે.

૧ અદ્વૈત-વીણા

અથવા

દ્વિતીય ભાગ.

મુલાકાતની પાપકથા.

પૃષ્ઠ ૩૫૦ (કીકા સાથે) ગુપ્તરાતનું સર્વોત્તમ સાહિત્ય અને રસિકતાનું અપૂર્વ દર્શન. પ્રેમના વેદાન્તનું સર્વોત્તમ કાવ્ય.

૨ આર્જુનદર્શક મોહીનિ ! પૃષ્ઠ ૧૫૦ (પ્રથમ અવતાર)

૩ ચૈતન્ય-વીણા. (એક કાવ્ય ગ્રંથ) પૃષ્ઠ ૩૦૦.

૪ કલ્પના કે સત્ય ? (એક અપૂર્વ નવલકથા) પ્રથમ ભાગ.

”

”

દ્વિતીય ભાગ.

૫ વેદાન્ત વિજ્ઞાન. પૃષ્ઠ ૪૦૦.

૬ આનું નામ તે ઉદ્ધારક ! (કટાક્ષ સાહિત્ય.)

તા. ક. આર્થિક સહાય કરનારને એમણે રોકેલાં નાણાં ટૂંકડે ટૂંકડે વ્યાજ અને ખીમ આર્થિક લાભ સાથે પાછાં આપવામાં આવશે. વધુ ખુલાસા માટે કૃપા અગર મળે.

લેખક:-

ચાતકચન્દ્ર નાગર દ્વિવેદી.

નં. ૨૬૦૧, શ્રીરામજીની શેરી;

ખાડીઆ-અમદાવાદ.

આર્યભાવના.

(ગઝલ.)

અમ્હારી આર્યગુમિમાં, અમ્હારે મહાત્મવાનું છે
અમ્હારા આર્યમહિમાને, અમ્હારે પામવાનું છે
અમ્હારી આર્યજ્યોતિ જે, કદી ના થાય તે જાંખી,
અમ્હારે એ પ્રયત્નોમાં, જીવન આ આપવાનું છે. ૧

ભલે હોમાય મન-તન-ધન, અમ્હારા ઇષ્ટને માટે
પરંતુ રૂણ ભારતનું, અમ્હારે વાળવાનું છે
અમ્હારા દેશની સેવા, અમ્હારા ધર્મની સિદ્ધિ
અને એ ધર્મ સિદ્ધિમાં, બધું બળ પામવાનું છે. ૨

સદંતર સત્ય ઉપર પ્રેમ, જ્યારે રાખીએ ત્યારે
અમ્હારે સત્યની સુધાવડે યુખી થવાનું છે
અમ્હારી દેશભક્તિમાં, નિરંતર સત્ય કાયમ હો !
અમ્હારા આર્યરૂઢિરમાં, સખલ એ સત્ય કાયમ હો ! ૩

નિરંતર સત્ય જોડીશું-સદંતર સત્ય શોધીશું
હમેશાં સત્ય વર્તીશું, વિજય એમાં અમ્હારો હો !
અમ્હારા હક્ક ભોગવવા, અમ્હારું સત્ય ફળવાનું
અમ્હારું શ્રેય એમાં છે અને સૌ ઇષ્ટ મળવાનું ! ૪

ચાતકચન્દ્ર નાગર દિવેદી.

